

УЛОГА ВАСПИТАЧА У ИМПЛЕМЕНТАЦИЈИ ИНКЛУЗИЈЕ

Дајана Божановић Бошњак¹
Ивана Марјановић
ПУ „Бамбино“, Бијељина

Сажетак: Дјеца са потешкоћама у развоју прије појаве инклузије су била одбачена како од цијелокупног друштва тако и од властите породице. Међутим, са појавом инклузивног образовања дошло је до прихватања и давања потпуне подршке дјечи посебних васпитно-образовних потреба. Кроз овај рад пратићемо ток промјена односа према дјечи са посебним потребама као и колико је важна улога васпитача. Циљ овог истраживања је испитати васпитаче приватних предшколских установа о њиховој спремности за рад са дјецом са тешкоћама у развоју те осјећају компетентности које су стекли током образовања и искуства у раду, квалитету образовања и оспособљавања васпитача те добробитима у успјеху дјеце са тешкоћама у развоју.

Ово истраживање не само да ће допринијети теоријском разумијевању, већ ће такође пружити практичне смјернице за васпитаче. Васпитач треба бити компетентан како би створио окружење у којем би владала инклузивна атмосфера.

Кључне ријечи: дијете, инклузија, васпитач, имплементација

УВОД

Друштво од самих својих почетака није прихватало дјецу са посебним потребама. Та бића су бивала одбачена од заједнице па чак и од властитих родитеља. Колико је суров систем тада био када су их тако мале и немоћне остављали поред пута или негдје у шуми, умјесто да су их штитили и подупирали (Bouillet, 2019).

Од потпуне одбачености дошли смо до данашње инклузије као најхуманијег облика подршке дјечи са посебним потребама. Инклузија осигурава подршку и задовољавање дјететових индивидуалних васпитно-образовних потреба.

У ужем смислу ријечи, инклузија је захтијев који се наглашава да свако дијете има право на образовање у складу са својим могућностима (Karamatić Brčić, 2011).

За потпуно разумијевање концепта инклузивног образовања, важно је нагласити на коју популацију се односи термин „посебне васпитно образовне потребе“ будући да није ријеч само о дјечи са тешкоћама у развоју.

Васпитач своје професионалне компетенције стиче током школовања и на разним стручним усавршавањима, а оне му омогућавају развој креативности и усавршавање дидактичко-методичког приступа у раду са дјецом (Bouillet, 2010).

Имплементација инклузивне парадигме у наш образовни систем нормативно промовише и дефинише да сва дјеца могу да уче и имају право на образовање и васпитање, да она најбоље уче у природној вршњачкој групи, стога им треба омогућити образовање у редовним образовним установама (Гутваин и Корач, 2015). У складу с тим, од васпитача се очекује да прилагоде начин рада тако да излазе у сусрет образовним потребама дјеце, што, између осталог, захтијева развој и редифинисање постојећих професионалних компетенција.

¹ bosnjakdajana6@gmail.com

Дискурс компетентности васпитача за инклузивну праксу данас представља широк спектар различитих аспеката, могућих услова посматрања и из њих пројектованих перспектива. У односу на питање шта чини њихову структуру, њихове компоненте, можемо рећи да оне представљају динамичну комбинацију знања, вјештина, вриједносних ставова које појединцу омогућавају да активно и ефикасно дјелује у одређеној ситуацији (Pantić & Wubbels, 2010). Тако сагледане, компетенције представљају „интеграцију декларативних знања (знања о), процедуралних знања (знања како) и кондиционих знања (знања када)“ (Rajović i Radulović, 2007, str. 419). У контексту инклузивне праксе, компетенције би представљале знања, вјештине и вриједносне ставове који васпитачима омогућавају да изађу у сусрет потребама дјете у оквиру редовног образовног система, да развијају дјелотворне приступе усмјерене на организацију окружења за учење, окружења које подстиче индивидуални развој сваког дјетета и уважавање његових способности, склоности, породичног и културног наслеђа (Гутваин и Корач, 2016). Приступ подразумева компетентност васпитача за индивидуализацију, разумијевање и поштовање различитости и посвећеност вриједностима социјалне инклузије (Klementović, 2014; Macura Milovanović, Gera & Kovačević, 2009).

Васпитач мора да посједује разна знања, таленте и способности, а највише од свега, мора да поштује свако дијете са свим његовим способностима и могућностима. Код све дјете треба развијати позитивну слику о себи, чиме се може значајно утицати и на мотивацију и сарадњу, али и на боље односе са другима. Свако дијете треба прихватити као јединствено и вриједно биће и јасно му ставити то до знања (Lazor, и сар., 2008).

Међутим, сам васпитач и његов труд нису довољни да би се осигурала квалитетна инклузивна околина унутар васпитно-образовне установе. Важна је сарадња између васпитача и стручних сарадника, као и родитеља дјете са посебним потребама. Компетентан васпитач се не рађа. Потребно је стално усавршавање како би растао и развијао се заједно са дјецом, а посебно са дјецом са посебним потребама.

Компетенције васпитача у раду са дјецом са посебним потребама

Програм васпитања и образовања показује позитиван однос према провођењу инклузивног образовања. Истраживања која су проведена на ту тему одређују исход којим би требали резултовати образовање васпитача за инклузију, а то је:

- поштовање различитости и разумијевање инклузије
- усмјереност на инклузивно планирање
- осигуравање услова учења примјерених инклузији
- подстицање позитивне социјалне атмосфере
- сарадња са творцима образовних политика
- усмјереност на цјеложивотно учење (Višnjić Jevtić и сар., 2015).

Компетенције које би васпитач требао имати како би на адекватан начин бринуо о дјечи са посебним потребама су:

- разумијевање социо-емоционалног развоја дјете;
- разумијевање индивидуалних разлика у процесу учења дјете;
- познавање техника квалитетног вођења васпитне групе;
- комуникацијске вјештине (у односу са дјецом, родитељима, другим стручњацима и колегама)
- познавање учинковитих техника подучавања (укључујући индивидуалне инструкције и искуствено учење);
- познавање специфичности појединих тешкоћа у развоју и других тешкоћа социјалне интеграције дјете;
- познавање дидактичко-методичког приступа и планирања прилагођеног курикулума;

- познавање доступних дидактичко-методичких метода, средстава и помагала (укључујући информатичку технологију);

- познавање савјетодавних техника рада;

- практично искуство у васпитању и образовању дјеце с појединим потешкоћама; те

- спремност на тимски рад, сарадњу и цјеложивотно образовање (Bonillet, 2010: 324).

Узевши у обзир наведене ставке, можемо рећи да васпитач мора бити компетентан у уочавању и препознавању посебних потреба код дјеце. Задатак му је темељно проучавање документације о дјетету, која му даје увид у дјететово тренутно стање. Потребно је да, складно својим знањима, способностима и вјештинама, осигура правилан приступ дјетету. Но, колико је важно да он усклади свој приступ, толико је важно да и дјецу у групи припреми и подучи на који начин можемо помоћи вршњаку који има посебне потребе. Иако васпитач посједује стручна знања, потребно је додатно образовање путем семинара, радионица, предавања, стручне литературе. Све то како би кроз свој напредак омогућио напредак дјетета. Осим припреме дјеце у групи, важно је да са стручним тимом припреми родитеље и заједно са њима сарађује, а све у сврху осигуравања највише добробити дјетета (Zrilić, 2013).

МЕТОДОЛОГИЈА РАДА

Предмет истраживања о раду са дјецом са посебним потребама у вртићу обухвата свеукупну анализу интеракције између компетенција, начина рада васпитача и сарадње са стручним тимом и родитељима, те добробити и напретка који стичу дјеца с тешкоћама у развоју. Ова истраживачка тема истражује начине рада који на најбољи начин доприносе позитивном успјеху дјеце са тешкоћама у развоју, те побољшању компетенција васпитача.

У истраживању коришћен је анкетни упитник који се састоји од 11 питања. Први дио чине социо-демографске карактеристике као што су пол, старост, године радног стажа, док се други дио односи на конкретну улогу васпитача у инклузивном процесу. У овом истраживању коришћен је циљани узорак који је обухватио 44 васпитача различитих година радног стажа, који раде у предшколским установама Града Бијељине.

Хипотезе истраживања:

X1: Васпитачи ће развити дубље разумијевање инклузије кроз разне активности прилагођене дјеци с тешкоћама у развоју.

X2: Васпитачи ће показати веће разумијевање инклузије праћењем успјеха сопственог рада.

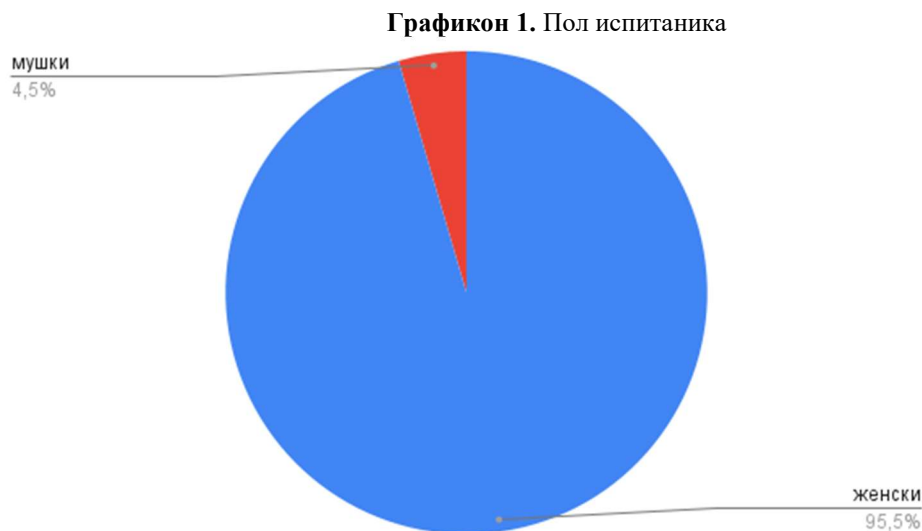
X3: Васпитачи ће показати напредак у раду кроз процјену утицаја сарадње са стручним тимом и родитељима дјеце са тешкоћама у развоју.

X4: Педагошки рад пружа подстицајно окружење за стратегије које подржавају развој инклузије.

На основу постављених хипотеза у истраживању издвајају се посебне методе које су примењене, а то су: Метода теоријске анализе и синтезе; Дескриптивна метода; Емпиријско-неекспериментална метода.

РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

На основу представљеног графика, видљиво је да је у истраживању учествовао велики број жена у односу на мушкарце. Женски пол чини 95,5% испитаника, док мушки пол чини свега 4,5%.

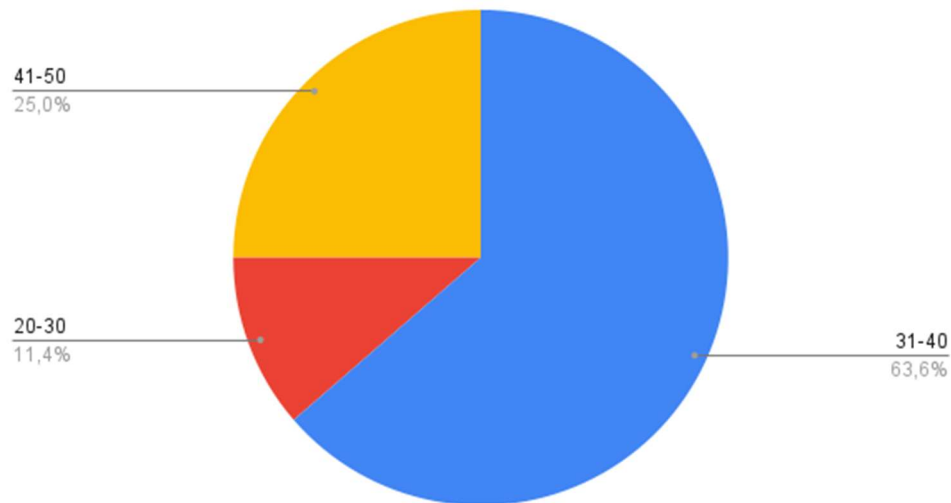

Ова диспропорција указује на то да је васпитачка професија и даље изразито феминизована, што је у складу са ранијим истраживањима у области предшколског образовања.

Према Графикону 2, већину испитаника чине особе узраста од 31 до 40 година – чак 63,6%. Следи старосна група од 41 до 50 година са 25%, док најмање има испитаника у старосној групи од 20 до 30 година, и то 11,4%.

Ови подаци указују на то да су најзаступљенији васпитачи у средњим годинама, што може значити да посједују одређено искуство у раду, али су и даље у професионално активном и продуктивном добу. Мали проценат млађих испитаника може указивати на недовољан прилив младог кадра у васпитачку струку, што би у дугорочном смислу могло довести до кадровских изазова и потребе за подмлађивањем стручног кадра.

Графикон 2. Године старости испитаника

Када је у питању радни стаж већа заступљеност је са 4–10 година искуства: Ова категорија обухвата највећи проценат испитаника, што указује на то да значајан број радника има средње радно искуство.

Средњи ниво искуства са 10-20 година: Око трећине испитаника спада у ову категорију, што указује на присуство искусних професионалаца који су вјероватно заузели позиције средњег и вишег менаџмента.

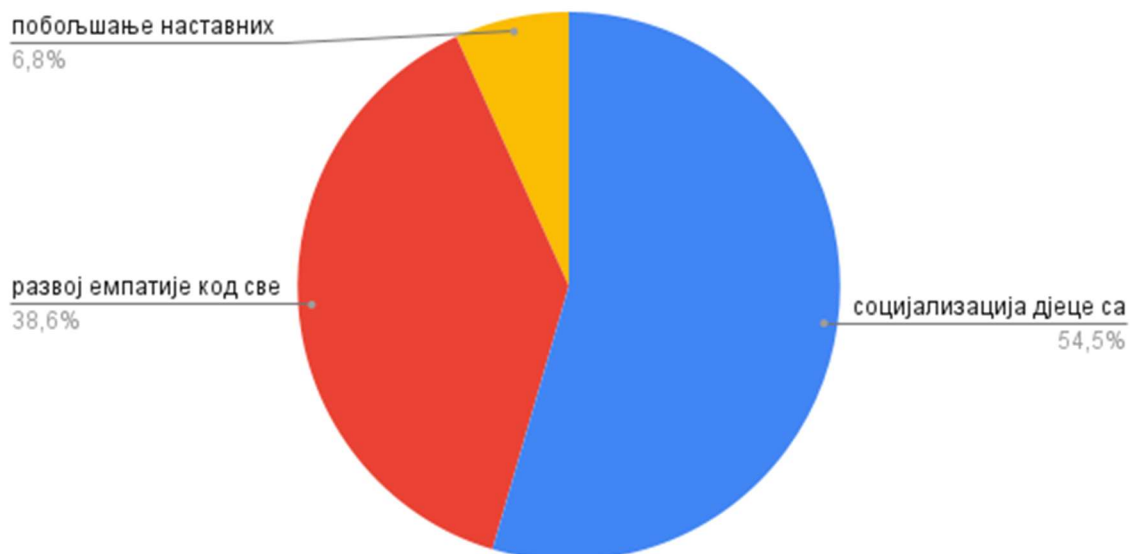
Низак проценат са преко 20 година искуства: Са само 2% испитаника који имају више од 20 година радног искуства, ова група је најмање заступљена.

Највећи број испитаника као најзначајнију корист инклузивног образовања препознаје развој емпатије код све дјеце (54,5%), што указује на свијест о важности социјалних и емоционалних компетенција које се развијају у инклузивним окружењима (Графикон 3).

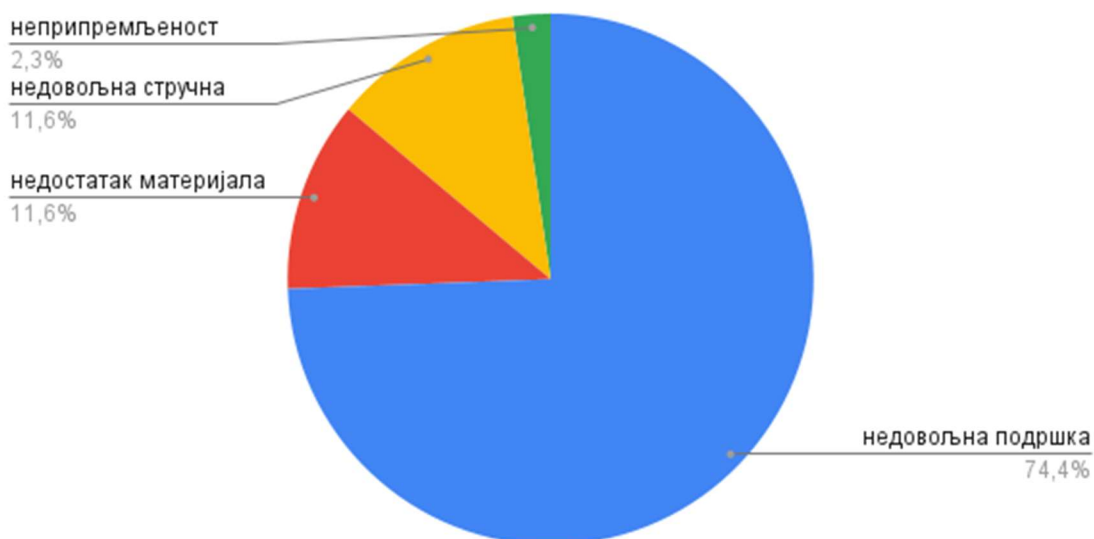
Сљедећа по значају је корист од социјализације дјеце са тешкоћама у развоју (38,6%), која указује на препознавање важности укључивања и активног учешћа дјеце са посебним потребама у заједници и образовном процесу.

Мањи број испитаника истиче побољшање наставних метода (6,8%), што може бити резултат промјене приступа у образовању која подразумева инклузивне праксе и прилагођавање наставе потребама сваког дјетета.

Графикон 3. Које су, по Вашем мишљењу, највеће користи инклузивног образовања?

Графикон 4. Са којим изазовима се најчешће сусрећете у раду са дјецом у инклузивном процесу?

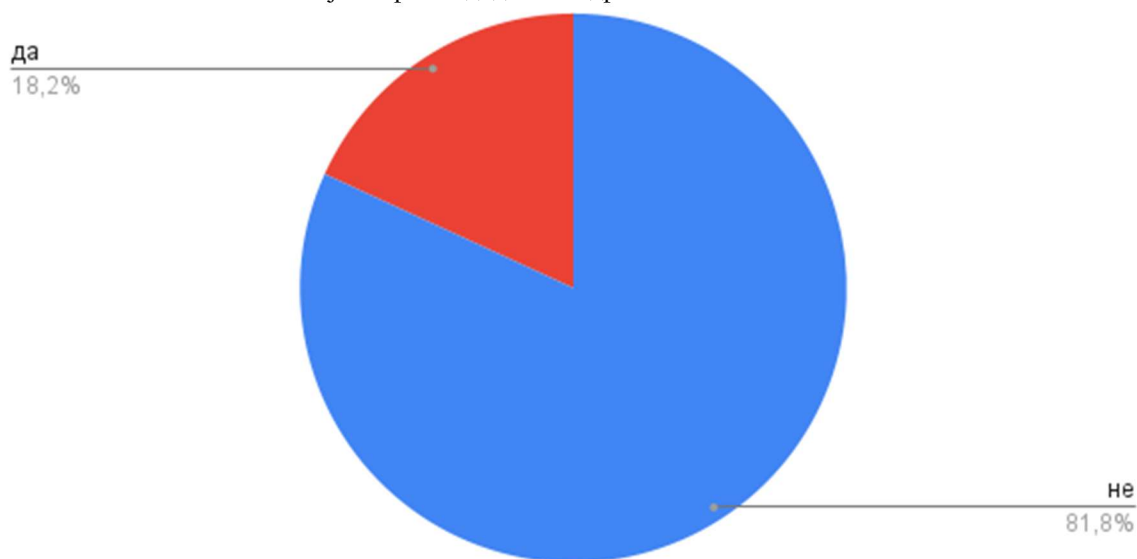
Најизраженији изазов, према ставовима испитаника, јесте недовољна стручна подршка од стране специјалиста као што су логопеди, дефектолози и психолози, коју је истакло чак 74,4% испитаника.

Овај податак јасно указује на значај потребе за интердисциплинарном сарадњом и доступношћу стручних кадрова у инклузивним установама.

Значајан проблем је и недостатак материјалних ресурса и адекватне опреме, који је препознат од стране 11,6% испитаника. Ово указује на неопходност улагања у материјалне услове како би се обезбедило квалитетно инклузивно образовање.

Истовремено, 11,6% васпитача указује на недовољну стручну припрему самих васпитача, што указује на потребу за континуираним професионалним усавршавањем и специјализацијом у области инклузије.

Графикон 5. Да ли у Вашем вртићу постоје индивидуални образовни планови (ИОП) за дјецу којој је потребна додатна подршка?

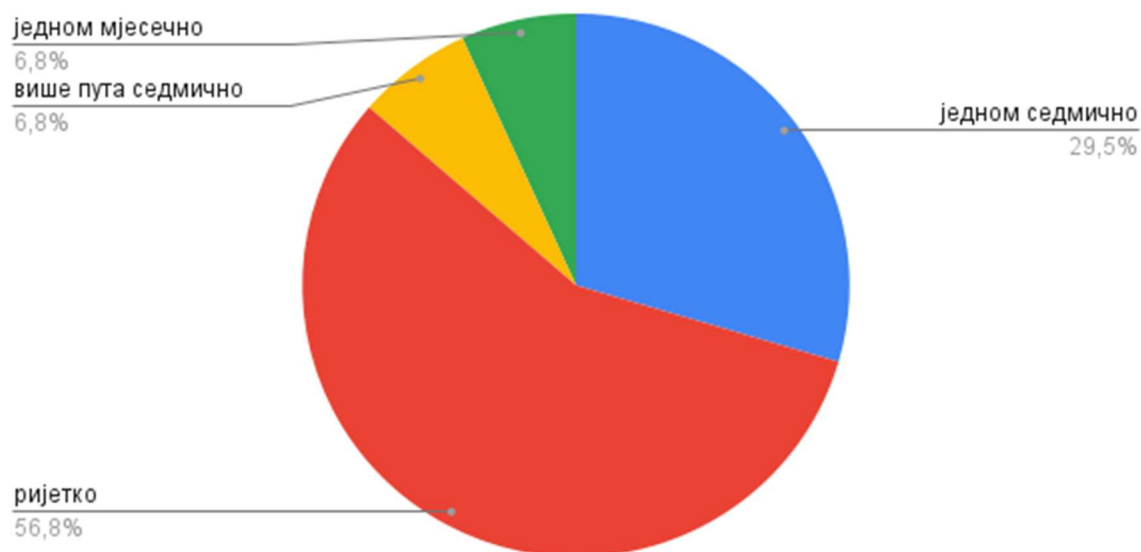
Већина испитаника, односно 81,8%, изјавила је да у њиховим вртићима не постоје индивидуални образовни планови за дјецу којој је потребна додатна подршка. Овај податак указује на значајан недостатак у примјени инклузивних принципа у пракси, посебно у смислу персонализације образовног приступа.

Само мањи број васпитача (18,2%) потврђује да ИОП постоји у њиховим установама, што значи да је приступ прилагођеном образовању дјеце са посебним потребама ограничен и да је неопходно унапређење овог сегмента образовне праксе.

Највећи проценат испитаника (56,8%) изјавио је да сарадњу са стручним тимовима у вези са инклузивним образовањем остварује „ријетко“. Овај податак указује на релативно слаб ниво интеракције и консултација између васпитача и стручњака, што може утицати на квалитет и ефикасност примене инклузивних пракси (Графикон 6).

Свеукупно, 29,5% испитаника сарађује са тимовима једном мјесечно, док је само 13,6% (3 + 3 испитаника) у контакту са стручњацима једном или више пута седмично. Овај мали проценат указује на потребу за интензивнијом и константнијом сарадњом која је кључна за успјешну имплементацију инклузивног образовања.

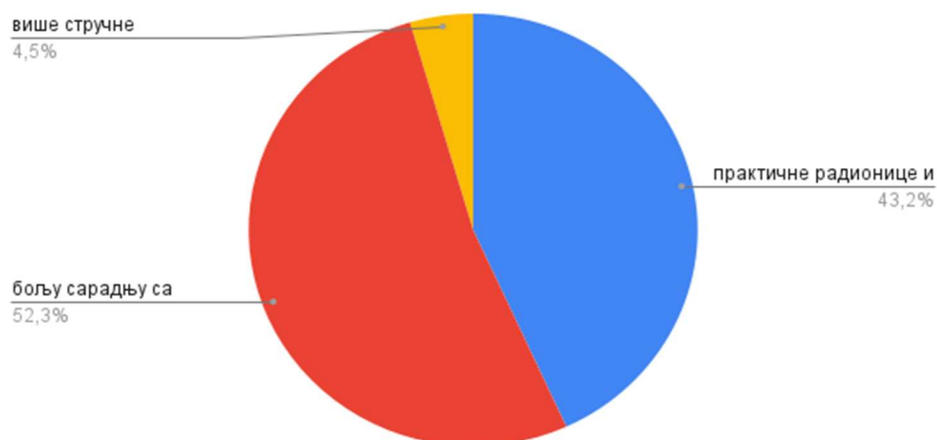
Графикон 6. Колико често сарађујете са стручним тимовима у вртићу (педагог, психолог, логопед, дефектолог) у вези са инклузивним образовањем?

Највећи број испитаника (52,3%) је истакао потребу за практичним радионицама и тренинзима, што указује на жељу за непосредним стицањем вјештина и конкретним знањем које могу одмах применити у раду са дјецом у инклузивним условима (Графикон 7).

Значајан проценат (43,2%) жели да има приступ већем броју стручне литературе и водича, што показује потребу за теоријским знањем и ресурсима који могу помоћи у дубљем разумијевању и припреми за изазове инклузивног образовања.

Графикон 7. Које додатне обуке или подршку бисте жељели да добијете у вези са инклузивним образовањем?

Боља сарадња са стручним тимовима је наведена као потреба само од стране мањег броја испитаника (4,5%), што може указивати на то да ова област у неким установама функционише задовољавајуће, али и даље остаје простор за унапређење.

На основу анализе резултата истраживања и приказаних графикана, може се закључити да су све четири постављене хипотезе у одређеној мјери потврђене, уз идентификоване недостатке и изазове који указују на простор за даље унапређење. Ево конкретног приказа:

X1: Васпитачи ће развити дубље разумијевање инклузије кроз активности прилагођене дјеци с тешкоћама у развоју.

Потврђена: Резултати показују високу свијест и примјену различитих инклузивних метода и приступа од стране васпитача. Већина васпитача препознаје користи инклузије као што су развој емпатије и социјализација. Иако је одзив о ИОП-има слаб, активности су адаптиране на другим нивоима.

X2: Васпитачи ће показати веће разумијевање инклузије праћењем успјеха сопственог рада.

Дјелимично потврђена: Иако постоји општа свијест о важности самопроцјене, сарадња са стручним тимовима је углавном ријетка (само 13,6% има редовне контакте), а мали број објеката има индивидуалне образовне планове. То указује на потребу за бољом систематизацијом праћења ефеката рада.

X3: Васпитачи ће показати напредак у раду кроз процјену утицаја сарадње са стручним тимом и родитељима.

Дјелимично потврђена: Иако испитаници препознају значај сарадње, већина (56,8%) сарађује са стручним тимовима ријетко. Присутан је потенцијал, али постоји потреба за унапређењем комуникације и интеракције са тимовима ради ефикасније инклузије.

X4: Педагошки рад пружа подстицајно окружење за стратегије које подржавају развој инклузије.

Потврђена: Васпитачи углавном препознају важност инклузије и примјењују иновативне приступе, али уочени су структурни проблеми као што су недовољна стручна подршка и ограничени ресурси. Ипак, упркос овим изазовима, васпитачи показују мотивацију и спремност за унапређење.

ДИСКУСИЈА

Резултати истраживања јасно показују да је васпитачка професија у предшколским установама и даље изразито феминизирана, јер чак 95,5% испитаника чине жене. Овај податак је у складу са ранијим истраживањима која указују да је родна неравнотежа у васпитачкој професији уобичајена и да жене доминирају у овом сектору (Јовановић, 2018; Petrović & Marković, 2020). Ова структура има значајне импликације за дјечји развој јер различити родни модели утичу на социјализацију и формирање родних улога код дјеце (Giallo et al., 2016). Стога, подстицање већег укључивања мушкараца у ову професију може допринијети ширем спектру васпитних приступа и позитивном узору за дјецу (Lambert et al., 2014).

Анализа старосне структуре показује да већина васпитача припада узрасној групи од 31 до 40 година, што указује на присуство искуسنх и продуктивних радника, али и потенцијално смањену заступљеност млађег кадра. Овај тренд може довести до кадровских проблема у будућности ако се не обезбеди адекватан прилив младих стручњака (Stark et al., 2019). Средњи ниво радног искуства (4–10 година) доминира, што указује на динамичан и релативно стабилан кадар, док је низак проценат радника са више од 20 година искуства у складу са сличним истраживањима која показују да дугорочно задржавање у овој професији није високих размјера (Miller & Cable, 2011).

Што се тиче познавања концепта инклузивног образовања, већина испитаника се изјаснила да је умјерено или дјелимично упозната, што указује на потребу за додатним образовањем и унапређењем знања. Овај налаз одговара ранијим истраживањима која су показала да васпитачи често немају довољно дубоко знање о инклузивним праксама (Loreman, 2017; Forlin et al., 2011).

Ипак, веома је позитивно што већина испитаника сматра да је инклузија важна за развој дјете, што подржава значај и прихватање овог образовног приступа (Ainscow, 2020).

Међу највећим користима инклузивног образовања, васпитачи препознају развој емпатије и социјализацију дјете са тешкоћама, што је у складу са теоријама које истичу социјалне и емоционалне бенефите инклузије (Slee, 2018). Ипак, најчешћи изазов остаје недовољна стручна подршка од специјалиста (логопеда, дефектолога, психолога), што се поклапа са резултатима других студија које истичу важност интердисциплинарног приступа у инклузији (Florian & Black-Hawkins, 2011). Недостатак материјалних ресурса и континуиране обуке такође представља препреку, што захтјева системско решавање (Sharma et al., 2018).

Слаб одзив у имплементацији индивидуалних образовних планова (ИОП) наглашава још један значајан проблем у пракси, јер персонализовани приступ представља основу ефикасне инклузије (Hall et al., 2017). Недовољна сарадња са стручним тимовима додатно отежава успјешну примену инклузивних метода, јер је тимски рад кључан за пружање адекватне подршке дјети са посебним потребама (Kostewicz, 2016).

ЗАКЉУЧАК

Инклузија у раном дјетињству има изузетан значај и вриједност за развој дјетета са сметњама у развоју и за њихово укључивање у редовни образовни систем. Она представља полазну платформу за његово касније функционисање. Предшколска инклузија даће најбоље резултате и оправдати своје постојање ако сублимише већи број параметара. Један од најважнијих може да се представи кроз рад васпитача.

Квалитет инклузије дјете с тешкоћама у развоју захтијева одређене услове попут прилагођавања физичке околине, доступност материјала, квалитета сарадње васпитача и родитеља дјете са тешкоћама у развоју, васпитача и стручног тима, те поштовање законске регулативе.

Дјеца с тешкоћама у развоју требају васпитача који ће их пригрлити с љубављу, васпитача који ће бити осјетљив за њихове потребе те особу која ће бити способна преобликовати методе рада како би омогућила дјетету с тешкоћама у развоју једнаку могућност за успјех.

Инклузија дјетета с тешкоћама у развоју у редовној васпитно-образовној групи има прегршт позитивних аспеката, како за дијете, тако и за његову породицу, другу дјецу унутар групе, али и за самог васпитача који заједно са таквом дјецом остварује раст и развој на свим пољима свог бића.

Истраживање показује да васпитачка професија у предшколским установама остаје доминантно женска, са старосном структуром која указује на потребу за већим укључивањем млађег кадра. Васпитачи имају умјерен ниво познавања инклузивног образовања, али препознају његову важност за развој дјете, нарочито кроз развој емпатије и социјализацију.

Главни изазови у раду са инклузивном дјецом односе се на недостатак стручне подршке, материјалних ресурса и ограничену примену индивидуалних образовних планова. Такође, сарадња са стручним тимовима је релативно ријетка, што отежава квалитетну имплементацију инклузивних пракси.

За унапређење инклузивног образовања неопходно је улагати у континуиране обуке и радионице, развијати интердисциплинарну сарадњу и осигурати системску примену индивидуалних образовних планова. Ове мјере ће допринијети квалитетнијем образовању и бољој подршци дјети са посебним потребама.

Литература

- Bouillet, D. (2010). *Kompetencije odgajatelja za inkluzivnu praksu*. U: Vrgoč, H. (ur.), *Suvremeni pristupi u odgoju i obrazovanju djece s teškoćama*. Zagreb: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Bouillet, D. (2019). *Uloga odgajatelja u inkluzivnom obrazovanju*. Zagreb: Učiteljski fakultet.
- Guttvajn, N., & Korać, S. (2015). *Kompetencije vaspitača za rad u inkluzivnom okruženju*. Beograd: Institut za pedagoška istraživanja.
- Guttvajn, N., & Korać, S. (2016). *Inkluzivno obrazovanje u praksi: Izazovi i mogućnosti*. Beograd: Filozofski fakultet.
- Karamatić Brčić, M. (2011). *Uloga odgojitelja u procesu inkluzije djece s teškoćama u razvoju*. Split: Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu.
- Klementović, M. (2014). *Profesionalni razvoj odgajatelja u kontekstu inkluzivnog obrazovanja*. Beograd: Pedagoško društvo Srbije.
- Lazor, M., i sar. (2008). *Metodika rada sa decom sa smetnjama u razvoju*. Novi Sad: Savez defektologa Vojvodine.
- Macura Milovanović, S., Gera, I., & Kovačević, B. (2009). *Od segregacije do inkluzije: obrazovne politike i praksa*. Beograd: Centar za obrazovne politike.
- Pantić, N., & Wubbels, T. (2010). *Teacher competencies as a basis for teacher education – Views of Serbian teachers and teacher educators*. *Teaching and Teacher Education*, 26(3), 694–703.
- Rajović, V., & Radulović, L. (2007). *Kompetencije nastavnika za primenu informacionih tehnologija u obrazovanju*. *Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja*, 39(2), 411–426.
- Višnjić Jevtić, A., i sar. (2015). *Kompetencije odgajatelja za inkluzivni rad u predškolskim ustanovama*. Zagreb: Učiteljski fakultet.
- Zrilić, S. (2013). *Uloga i kompetencije odgojitelja u inkluzivnim vrtićima*. *Život i škola*, 29(1), 30–44.

THE ROLE OF PRESCHOOL TEACHERS IN THE IMPLEMENTATION OF INCLUSION

Abstract: Before the emergence of inclusion, children with developmental difficulties were marginalized not only by society as a whole but often by their own families. However, with the advent of inclusive education, there has been a shift towards acceptance and full support for children with special educational needs. This paper follows the evolution of attitudes toward children with special needs and highlights the crucial role of preschool teachers in this process. The aim of this research is to examine the preparedness of educators in private preschool institutions to work with children with developmental difficulties, their sense of competence gained through education and professional experience, the quality of their training, and the benefits this has on the success of children with developmental challenges.

This research will not only contribute to theoretical understanding but will also offer practical guidelines for educators. A preschool teacher must be competent in order to create an environment where an inclusive atmosphere prevails.

Keywords: child, inclusion, preschool teacher, implementation